УДК 347.471:351.71:347.74.008.8

Д. Б. Назаренко

Одеський Національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра цивільно-правових дисциплін,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

ДОГОВІР ПРОСТОГО ТОВАРИСТВА ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

У статті розглядається договір простого товариства у якості форми державно-приватного партнерства. Автором приділяється увага ролі та місцю договору простого товариства серед інших форм державно-приватного співробітництва, таких як договір оренди та договір управління державним майном. У статті використаний метод порівняльного аналізу.

Ключові слова: договір про спільну діяльність, просте товариство, договір оренди майна, договір управління державним майном.

Законодавство України взагалі та Цивільний кодекс України, зокрема, передбачає існування різних форм співробітництва між суб'єктами цивільного права.

Так, співробітництво може носити паритетний характер й тоді є можливість говорити про партнерські відносини між сторонами, а може передбачати й домінуючу роль одного з учасників.

В рамках цієї статті більш докладно розглянемо цивільно-правові відносини у формі договору простого товариства, учасниками якого є, з одного боку, суб'єкт приватного права, а з іншого боку — суб'єкт публічного права (в даному випадку — державне підприємство). Сферою застосування договорів простого товариства обрані морські торговельні порти, оскільки, на думку автора, саме у зазначеній галузі договір простого товариства є найбільш зручною формою державно-приватного партнерства, яка дозволяє врахувати інтереси усіх учасників.

Згідно із ст. 1130 Цивільного кодексу України (прийнятий 16.01.2003 року, набрав чинності 01.01.2004 року, далі — ЦКУ) — за договором про спільну діяльність сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить законові. Спільна діяльність може здійснюватись на основі об'єднання вкладів учасників (просте товариство) або без об'єднання вкладів учасників.

Актуальність обраної теми обумовлюється тим, що в останній час саме договір простого товариства стає все більш популярною формою співробітництва юридичних осіб, заснованих на підставі різних форм власності, наприклад державних та приватних підприємств, оскільки дозволяє без здійснення додаткових дій, таких як реєстрація юридичної особи, спільно діяти для досягнення певної мети.

Питанням здійснення спільної діяльності в Україні присвячено праці таких авторів, як О. Дзера, В. Луць, Н. Кузнєцова та ін. Проте слід зазначити, що вказаними авторами не приділялось уваги проблемам реалізації договору простого товариства суб'єктами, заснованими на підставі різних форм власності.

Отже, згідно із ст. 1132 Цивільного кодексу України за договором простого товариства сторони (учасники) беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети [1, ст. 1132].

Спільна діяльність учасників передбачає здійснення дій із внесення вкладів та виконанню обов'язків, які випливають з укладеного договору. Особиста ж участь у

© Назаренко Д. Б., 2011

діяльності простого товариства не є обов'язковою, якщо інше не передбачено договором [9, с. 351].

Предметом договору простого товариства вважається спільне ведення діяльності для досягнення спільної мети. Слід зазначити, що спільна мета, на досягнення якої спрямована діяльність учасників, може бути як «комерційною», тобто передбачати отримання прибутку учасниками, так і «некомерційною», тобто спрямована на досягнення будь-якої іншої мети, не пов'язаної із отриманням прибутку.

Договори простого товариства, які укладаються у морських торговельних портах нашої держави, у своїй більшості спрямовані на отримання прибутку та є дуже зручною та прибутковою для держави формою управління та використання державної власності, оскільки у більшості таких договорів передбачається умова, відповідно до якої незалежно від результатів господарської діяльності, Порт все одно щомісячно отримує встановлений договором гарантований мінімум прибутку, що є, безперечно, вигідним для державного бюджету.

Юридична сутність простого товариства полягає в тому, що особи, які об'єднуються для однієї спільної мети, юридично не зникають у створеному ними союзі [8, с. 102]. Тобто суб'єктами цивільного обігу залишаються особи, які створили товариство, а не товариство. Так, просте товариство не є власне метою для учасників договору, оскільки така діяльність є лише засобом для досягнення певного результату, спільної для усіх мети [2, с. 768].

Особливістю договору простого товариства є те, що він вважається багатосторонньою угодою, оскільки воля сторін спрямована на досягнення єдиної для всіх мети і в зв'язку з цим збігається, а це означає, що кожен з учасників договору перебуває у взаємовідносинах зі всіма іншими учасниками.

Як зазначав І. С. Перетерський, «між учасниками двосторонньої угоди відсутній такий антагонізм інтересів, як при звичайних багатосторонніх угодах» [7, с. 105]. У простому товаристві інтереси контрагентів не протилежні, а тотожні, — підкреслював Г. Ф. Шершеневич [12, с. 278].

Сторонами (учасниками) договору простого товариства можуть бути юридичні та фізичні особи, держава, територіальні громади, інші суб'єкти публічного права.

У законодавстві відсутні заборони щодо участі однієї особи в кількох товариствах одночасно. Це пов'язано з тим, що товариство не є юридичною особою та його фінансовий стан не регламентується законом, а обмежувати кількість договорів, які може укладати одна особа, — це порушення принципу свободи договору [11, с. 295–296].

Незважаючи на те, що Цивільний кодекс України не містить якихось спеціальних норм щодо порядку укладення і моменту вступу договору простого товариства в законну силу, слід однак зазначити, що у випадку, якщо договір простого товариства укладається між юридичною особою, заснованою на підставі приватної власності, та юридичною особою, заснованою на державній власності, — державним підприємством, договір простого товариства вважається укладеним лише після отримання письмового погодження з боку відповідного органу управління державним майном (для морських торговельних портів таким органом управління є Міністерство транспорту та зв'язку України). Така обов'язкова умова передбачена нормами Закону України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 року, оскільки майно, яке державні підприємства використовують у своїй діяльності, є державною власністю та належить державним підприємствам на праві господарського відання, тому рішення щодо передачі такого майна до спільної діяльності приймається саме відповідним суб'єктом управління об'єктами державної власності згідно із покладеними на нього законом повноваженнями.

Особливе значення для регламентації спільної діяльності за договором простого товариства має визначення правового становища майна товариства.

Майно товариства складається з внесеного учасниками майна, яким вони володіли на праві власності, а також виробленої внаслідок спільної діяльності продукції та одержаних від такої діяльності доходів.

Вказане майно вважається спільною частковою власністю, якщо інше не встановлено договором або законом.

Спільна часткова власність не виникає щодо майна, яким учасник володіє на іншій, крім права власності, підставі, наприклад, як наймач або майно належить йому на праві господарського відання, як вже зазначалось вище. Також договором простого товариства може передбачатись, що учасник передає своє власне майно у користування, а не у власність [10, с. 147].

Також слід звернути особливу увагу на те, що у випадку укладення договору простого товариства із державним підприємством — морським торговельним портом та створення у результаті спільної діяльності спільними зусиллями майна, наприклад, гідротехнічних споруд (причалів), то право спільної власності на таке майно не виникає, оскільки, відповідно до норм Кодексу торговельного мореплавства України від 23.05.1995 року — такі гідротехнічні споруди не можуть перебувати у приватній власності на території порту.

Отже, якщо в результаті спільної діяльності таке майно створено, право власності на нього набуває порт, а інша сторона отримує грошову компенсацію відповідно до умов договору простого товариства.

Учасники (сторони договору) користуються спільним майном за взаємною згодою, а в разі недосягнення згоди — у порядку, що встановлюється судом. Обов'язки учасників щодо утримання спільного майна та порядок відшкодування витрат, пов'язаних із виконанням цих обов'язків, вирішуються у договорі простого товариства.

При припиненні договору простого товариства продовжують існувати певні майнові відносини між учасниками. Так, учасник, який вніс у спільну власність річ, визначену індивідуальними ознаками, має право вимагати її повернення. Речі, що були передані не у власність товариству, також повертаються учасникам, які їх надали, без виплати відповідної винагороди [11, с. 299].

Поділ майна товариства здійснюється на підставі норм, передбачених для поділу спільної власності [4, с. 365]. При припиненні договору простого товариства та відповідному поділі майна необхідно враховувати, що зазвичай умовами такого договору передбачається, що усе майно, яке було створене та/або придбано у період спільної діяльності, залишається у розпорядженні Порта, оскільки у подальшому напряму буде використовуватись у власній господарській діяльності Порту, а інша сторона договору отримує грошову компенсацію своєї частки у спільному майні відповідно до умов договору простого товариства.

З моменту припинення договору простого товариства його учасники несуть солідарну відповідальність за невиконаними спільними зобов'язаннями щодо третіх осіб.

Звертаємо увагу, що відповідно до ст. 1143 Цивільного кодексу України [1, ст.1143], якщо договір простого товариства не був припинений за заявою учасника про відмову від подальшої у ньому участі або у разі розірвання договору на вимогу одного з учасників, учасник, участь якого в договорі припинилась, відповідає перед третіми особами за спільними зобов'язаннями, які виникли в період його участі в договорі простого товариства як учасника договору.

Таким чином, договір простого товариства є договором, у якому кожний з учасників вносить свій майновий вклад і отримує вигоду від нього і діяльності інших учасників, що можна розглядати як певне зустрічне задоволення [5, с. 15–16], а вклади учасників здійснюються для спільної мети [3, с. 309].

Отже, з огляду на те, що в останній час ведуться бурхливі дискусії щодо того, чи можлива приватизація морських торговельних портів, якщо так, то чи усіх та в яко-

му порядку, суб'єкти підприємництва шукають можливості здійснювати співпрацю із портами на умовах, передбачених діючим законодавством. Окрім зазначеної форми співпраці — договору простого товариства, також використовуються такі форми, як договір оренди та договір управління державним майном. Проведемо стислий порівняльний аналіз вказаних договорів.

До переваг договору простого товариства можна віднести:

– відносна простота укладення, що не вимагає нотаріального посвідчення та державної реєстрації (але вимагає отримання згоди відповідного суб'єкту управління об'єктами державної власності та реєстрації у відповідній державній податковій інспекції);

– високий рівень керованості виробничими процесами;

– можливість стимулювання інвестиційної активності учасників;

– не лімітований обсяг прибутку від спільної діяльності незалежно від розміру внеску учасника та можливість передбачити розмір гарантованого мінімального прибутку для державного підприємства (порту) незалежно від результатів господарської діяльності простого товариства [6, с. 22].

До недоліків можна віднести лише загальні ризики від ведення господарської діяльності, що нівелюються високим ступенем керованості процесом та можливістю розірвати договір спільної діяльності.

Перевагами договору управління державним майном є також високий ступінь керованості, значна фінансова віддача (порівняно із договорами оренди), а також можливість розірвати вказаний договір в односторонньому порядку. Недоліками вказаного договору є складність укладання — обов'язкове нотаріальне посвідчення, а також державна реєстрація (для об'єктів нерухомого майна), слабка урегульованість на законодавчому рівні, а також невизначеність статусу довірчої власності, яка може виникати за договором управління майном.

І, нарешті, договір оренди, який на думку фахівців [6, с. 23] є найменш вигідною для державного підприємства формою співпраці через його низьку фінансову віддачу, складність процедури укладення, обов'язковість нотаріального посвідчення та державної реєстрації, низький рівень керованості господарською діяльністю, а також наявність заборон щодо передачі окремих об'єктів в оренду (причали, інші гідротехнічні споруди).

Отже, виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що договір простого товариства на сьогодні є цілком виправданою, вигідною та зручною формою державно-приватного співробітництва на території державних підприємств — морських торговельних портів, оскільки дозволяє використовувати державне майно, отримуючи максимальний прибуток та наповнюючи таким чином державний бюджет України.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № № 40–44. — Ст. 356.

2. Гражданское право: учеб. в 3 т. Т. 2. — 4-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. — 848 с.

3. Гражданское право. В 2-х т. / Под ред. Е. А. Суханова. — М., 1993, Т. 2.

4. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства... / Е. О. Харитонов, Н. А. Саниахметова; ОНЮА. — К.: А. С. К., 2001. — 832 с.

5. Масляев А. И., Масляев И. А. Договор о совместной деятельности в советском гражданском праве. — М., 1988.

6. Павлюк Н. От добра добра не ищут (анализ совместной деятельности в Одесском порту) // Порты Украины. — 2007. — № 5. — С. 18–23.

7. Перетерский И. С. Гражданское право. — М., 1948. — 235 с.

8. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. / И. А. Покровский. — М.: Статут, 1998. — 353 с.

9. Л. М. Силенко. Цивільне право України. — К.: Алерта, 2004. — 327 с.

10. Цивільне право України. Навчальний посібник. / За заг. ред. Р. О. Стефанчук. — К.: Наукова думка, Прецедент, 2004. — 350 с.

11. Цивільне право України. Академічний курс у двох томах. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — К.: Видавничий дім Інюре, 2003.

12. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.). — М.: Фирма «СПАРК», 1995. — 556 с.

Д. Б. Назаренко

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра гражданско-правовых дисциплин,
Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина

ДОГОВОР ПРОСТОГО ТОВАРИЩЕСТВА КАК ФОРМА ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

В статье рассматривается договор простого товарищества как одна из форм государственно-частного сотрудничества. Автором также проведен краткий сравнительный анализ других форм государственно-частного партнерства, таких как договор аренды и договор управления государственным имуществом.

Ключевые слова: договор о совместной деятельности, простое товарищество, договор аренды имущества, договор управления государственным имуществом.